

УДК 658.14

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ПРОЕКТІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Кругляк А. М., к.е.н, менеджер Управління розвитку корпоративного бізнесу Банк «Кредит Дніпро», м. Дніпропетровськ.

Кругляк А.М. Проблеми фінансування енергозберігаючих проектів в умовах економічної кризи.

В даний час енергозберігаючі технології є одним з ключових напрямків розвитку енергетичної політики держави. Не секрет, що українська економіка характеризується надмірною енергоємністю, що робить її неконкурентоспроможною порівняно не тільки з розвиненими європейськими, але навіть з економіками найближчих сусідів зі Східної Європи. Необхідними заходами щодо забезпечення економії енергії є: ліквідація технологічної відсталості вітчизняної промисловості, оснащення підприємств новим енергозберігаючим обладнанням, модернізація сфери ЖКГ, впровадження енергозберігаючих технологій у домогосподарствах, залучення в енергозбереження належного обсягу інвестицій. Дана стаття ставила за мету окреслити основні проблеми, що виникають у вітчизняних підприємств під час залучення фінансування енергозберігаючих проектів. Можна виділити наступні групи проблем, які супроводжують промислові підприємства в процесі організації фінансування інвестиційних енергозберігаючих проектів у теперішній час:

1. Відсутність довгострокових кредитних ресурсів у більшості комерційних банків.
2. Відсутність у комерційних банків методології роботи з цим типом інвестиційних проектів.
3. Погана якість підготовки економічного обґрунтування проектів.
4. Відсутність дієвої державної підтримки у цій галузі (податкові пільги, компенсація витрат на впровадження проекту та інше).

Автором пропонуються шляхи подолання цих перешкод у втіленні енергозбереження як одного з антикризових заходів.

Kruglyak A. Problems of financing energy efficiency projects in the economic crisis.

Currently, energy-saving technologies are one of the key areas of energy policy. It is no secret that the Ukrainian economy is characterized by excessive energy content, which makes it non-competitive in comparison not only with developed European, but even with the economies of the nearest neighbors from Eastern Europe. The necessary measures to ensure energy savings are: elimination of technological backwardness of the domestic industry, the new energy-saving equipment business equipment, modernization of housing and utilities sector, introduction of energy saving technologies in households engaging in energy efficiency due investments. This article aimed to outline the main problems that arise in domestic enterprises when they are raising finance energy saving projects. There are the following groups of problems that accompany the industrial enterprises in the organization of financing of investment energy saving projects at the moment:

1. Lack of long-term credit resources in the majority of commercial banks.
2. The lack of commercial bank methodology work with this type of investment projects.
3. Poor quality of feasibility study.
4. Lack of effective government support in this area (tax incentives, compensation costs for implementation of the project, etc.). The author suggests ways to overcome these obstacles in the implementation of energy efficiency as one of the anti-crisis measures.

Кругляк А.Н. Проблемы финансирования энергосберегающих проектов в условиях экономического кризиса.

В настоящее время энергосберегающие технологии являются одним из ключевых направлений развития энергетической политики государства. Не секрет, что украинская экономика характеризуется чрезмерной энергоёмкостью, что делает её неконкурентоспособной по сравнению не только с развитыми европейскими, но даже с экономиками ближайших соседей из Восточной Европы. Необходимыми мерами по обеспечению экономии энергии являются: ликвидация технологической отсталости отечественной промышленности, оснащение предприятий новым энергосберегающим оборудованием, модернизация сферы ЖКХ, внедрение энергосберегающих технологий в домохозяйствах, привлечение в энергосбережение должного объема инвестиций. Целью данной статьи было определить основные проблемы, возникающие у отечественных предприятий во время привлечения финансирования под энергосберегающие проекты. Можно выделить следующие группы проблем, которые сопровождают промышленные предприятия в процессе организации финансирования инвестиционных энергосберегающих проектов в настоящее время :

- 1.Отсутствие долгосрочных кредитных ресурсов у большинства коммерческих банков.
- 2.Отсутствие у коммерческих банков методологии работы с этим типом инвестиционных проектов.
3. Плохое качество подготовки экономического обоснования проектов.
4. Отсутствие действенной государственной поддержки в данной области (налоговые льготы, компенсация расходов на внедрение проекта и прочее). Автором предлагаются пути преодоления этих преград при внедрении энергосбережения как одного из антикризисных инструментов.

Постановка проблеми. Уряд країни та Національний Банк терміново вирішують макрофінансові завдання - стабілізація фінансової системи, вирішення проблем збитковості та дефіциту Нафтогазу України, Пенсійного фонду, впровадження стандартів та законодавства, адаптованого до правил Європейського Союзу, заходи з оборони і т.д..

На мікрорівні також вдалась проблем, які потребують від керівників підприємств термінових дій. Ці заходи можна сміливо називати антикризовими, бо вони не тільки мають вирішувати проблеми прибутковості / збитковості бізнесу, його сталого розвитку, але й дозволяють вирішити питання самого існування підприємства як економічного організму, адаптувати його до нових умов, вивести з кризового періоду більш конкурентоздатним.

У класичній економічній літературі спрощено всі антикризові заходи мають на меті два основних завдання: збільшити прибутки / зменшити витрати. Збільшення прибутків досягається різними заходами, але всі вони є індивідуальними для кожного підприємства. Витрати є більш стабільною величиною, та включають в себе податки та збори, вартість матеріалів та послуг, необхідних для виробництва, зарплатню, амортизаційні витрати. Керівництво підприємства не має змоги суттєво зменшити податки або зменшити статтю витрат – заробітна платня (без скорочення штату працівників, або робочого тижня), але має зробити все аби зменшити собівартість продукції та якщо не збільшити частку ринку, то хоча б залишитися на ринку. Левову частку собівартості у сучасних умовах все більше займає вартість енергоносіїв. Враховуючи стрімку девальвацію гривні та те, що більшість енергоносіїв є імпортними, стає зрозумілим, що зростання цін на паливо та енергію буде суттєвим та довготривалим у часі.

Проблема енергозбереження завжди була на порядку денному українських урядовців, але, здебільшого, у теоретичній площині. Зараз це вже питання національної безпеки. Висока енергоємність галузей економіки пояснюється низкою факторів, серед яких най-впливовішими, на думку автора, є: 1) значна частка витрат паливно-

енергетичних ресурсів у загальній структурі собівартості продукції; 2) високий ступінь фізичного зносу основних фондів, у т. ч. виробничого обладнання (65-70%); 3) дефіцит інформації про існуючі енергозберігаючі програми і технології; 4) порівняно невеликий досвід у фінансуванні енергозберігаючих проектів і, як результат, неактивна реалізація таких проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій та інформації, розміщеної на інтернет – ресурсах дозволяє говорити, що тема реалізації проектів енергозбереження стає все більш актуальною і терміною за часом реалізації. Від якнайшвидшого вирішення проблеми енергозбереження залежить доля як промислового, так і комунального комплексів країни. Зараз політика України спрямована на скорочення енерговитрат, що відображено в Законі України "Про енергозбереження" [1] та Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 № 1228-р "Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року" [2]. Основні стратегічні напрями підвищення енергоефективності та реалізації потенціалу енергозбереження в Україні полягають в структурно-технологічній перебудові економіки країни та створенні відповідних адміністративних, нормативно-правових, економічних механізмів. Дана проблематика широко висвітлюється не тільки в нормативних документах державних органів, але і в працях вітчизняних авторів, таких як Сергєєв М. М. [3], Діак І.В.[4], Сердюк Т.[5].

Мета статті: метою цієї роботи є дослідження проблем енергозбереження в Україні як одного з антикризових заходів та визначення джерел фінансування енергозберігаючих проектів на вітчизняних промислових підприємствах.

Виклад основного матеріалу.

I. Вступ. Сучасні умови господарювання в Україні важко назвати навіть кризовими. Класична економічна криза характеризується багатьма ознаками, що загальновідомі : падіння основних економічних показників системи, таких як ВВП, обсяги промислового виробництва, зростання інфляції, гіперінфляція, масові банкрутства і т. д.. Під час економічної кризи державні інституції (насамперед, уряд країни, центральний банк та інші) реагують на погіршення показників макрофінансовими заходами впливу, що дозволяє через деякий час стабілізувати ситуацію в економіці. Але ж не завжди стабілізація макроекономічних показників одразу ж призводить до стабілізації процесів на мікрорівні – кредитування, система оподаткування, регулювання бізнес-процесів потребують якісних змін у відношеннях держави до бізнесу. В Україні, якщо висловлюватися термінами синоптиків – «ідеальний шторм». Причини виникнення цієї ситуації лежать не тільки у політичній площині, вони обумовлені збігом у часі та місці декількох чинників: застаріла модель економіки, що так і не сформувала нову модель після розпаду СРСР; вкрай корумпована система влади, що охопила усі ланки управління; неефективна банківська система, що не дозволяє розвиватися приватній ініціативі, не дозволяє здійснювати фінансуванні вагомих інвестиційних проектів; вкрай енергоємна промисловість, що споживає енергії у декілька разів більше ніж аналогічні західні компанії та інші. Якщо ж до цього додати війну на сході країни, втрату частини території та повний розрив економічної кооперації з одним з основних контрагентів української економіки – Росією, декілька фатальних економічних помилок вітчизняних урядів у останні десятиріччя, то стає цілком зрозумілим той важкий стан у якому опинилась вітчизняна економіка.

II. Результати. Для реалізації проектів зі зменшення вартості енергоносіїв у структурі собівартості необхідно чітко розуміти всі етапи впровадження цих процесів у виробничий цикл, від підготовчих дозвільних документів до налагоджувальних робіт. Керівництво підприємства не може допустити помилку, розпочавши реалізацію проекту з енергозбереження без усвідомлення необхідного обсягу інвестицій, тривалості реалізації проекту та економічного ефекту від впровадження нових технологій. Останні роки, навіть усвідомлюючи необхідність зміни енергобалансу підприємств у бік зменшення

споживання, їх менеджмент не наважувався на ці кроки через високу собівартість проектів з енергозбереження. Але у сучасних умовах це вже питання збереження бізнесу від колапсу через збитковість і втрату конкурентоспроможності через високу вартість на енергоносії. Постає очевидне питання: «де підприємству отримати грошові ресурси (довгострокові) на реалізацію цих новацій?» Обігові кошти для цього вкрай незручні, бо їх потребує повсякденна бізнес-діяльність, власного вільного капіталу зазвичай немає. Автором було розглянуто питання залучення інвестицій у сучасних умовах на проекти з енергозбереження та викладено свій погляд на вирішення цієї проблеми.

Для подальшого успішного розвитку вітчизняним компаніям необхідно вирішити два завдання: перше - оптимізувати джерела фінансування для розвитку нових проектів; друге - навчитися відбирати такі інноваційні проекти, які принесуть навіть в умовах кризи реальну віддачу (а проекти по енергозбереженню саме з цієї області).

Ґрунтуючись на аналізі вітчизняної практики банківського кредитування, можна зробити висновок, що довгострокові кредити, пов'язані з рухом основного капіталу, практично не впливають на загальну динаміку капітальних вкладень і не грають активної ролі в інвестиційному процесі. У вітчизняній економіці на долю банківських кредитів в загальному об'ємі джерел фінансування капітальних інвестицій в 2010-2014 р.р. доводилося 12,68 %, що є незначним навіть у порівнянні з інвестиціями за рахунок власних коштів підприємств та організацій - 61,67% [6]. Для порівняння: у розвинених країнах з використанням банківських позик фінансується більш ніж 50 % інвестиційних проектів. Незважаючи на позитивну динаміку питомої ваги середньо- і довгострокових кредитів в загальних кредитних вкладеннях комерційних банків, їх доля у ВВП доки недостатньо висока. Так, на кінець 2014 року відношення довгострокових кредитів у економіці до ВВП склало менш ніж 20 %. Це можна пояснити як відсутністю сприятливого інвестиційного середовища у державі, дорожнечю банківських кредитів, що виражається у розриві процентних ставок за кредитами та рівня рентабельності більшості підприємств, орієнтованих на задоволення внутрішнього попиту. Так, реальний сектор може платити за довгостроковими кредитами на інвестиційні цілі близько 10-15% річних, оскільки середня рентабельність промислових підприємств становить 13%. Банки ж для підтримки нормальної прибутковості орієнтуються на рівень ставки рефінансування, яка є для них базовою ставкою, а також враховують премію за ризик. Ступінь ризику збільшується при наданні довгострокових кредитів. Звідси банки мають право розраховувати на більш високу процентну ставку по довгострокових кредитах, ніж за короткостроковими, що не узгоджується з можливостями реального сектора вітчизняної економіки. Безумовно, розширення активності банківського сектора і зниження процентних ставок є одним з найважливіших факторів відновлення інвестиційної активності, але і держава повинна приймати безпосередню участь у цих процесах.

Ще однією проблемою фінансування інвестиційних проектів з енергозбереження є брак кваліфікованих фінансових менеджерів на підприємствах, здатних розробити повноцінний інвестиційний проект, що зможе зацікавити потенційних кредиторів. Менеджмент підприємства повинен чітко розуміти доцільність реалізації цього проекту та провести енергоаналіз, що включає: аналіз поточного енергоспоживання підприємства; перелік доцільних заходів щодо скорочення енергоспоживання (в т.ч. економічне і технічне обґрунтування кожного з цих заходів); план реалізації заходів з підвищення ефективності використання енергії чи використання відновлюваних джерел енергії; аналіз майбутнього енерго-споживання після впровадження таких заходів; аналіз інвестиційної прибутковості і кеш-флоу (майбутніх грошових потоків) даних заходів, в т.ч. вплив кеш-флоу проекту на обслуговування кредиту; економічне порівняння діяльності клієнта з реалізацією проекту і без нього.

Після цього, зрозумівши усі переваги від реалізації проекту, керівництво компанії може перейти до реалізації проекту. У детальному описі бізнес-плану, що надається

потенційним кредиторам, треба показати переваги від проекту та дати відповідь на декілька питань:

- скорочення витрат на енергоспоживання та інші ресурси (як правило до 50-80%);
- зростання прибутковості бізнесу після реалізації проекту;
- підвищення якості та конкурентоспроможності продукції підприємства;
- поліпшення іміджу компанії від реалізації проекту;
- платоспроможність компанії;
- позитивний вплив на навколишнє середовище.

Враховуючи сучасний стан банківської системи, можна зробити висновок, що потенційним кредитором інвестиційних проектів можуть бути державні банківські установи, що реалізують державну політику у цій галузі – Ощадбанк України, Укргазбанк, Укрексімбанк; деякі банківські установи з іноземним капіталом (переважно західного походження); європейські проектні фонди; виробники складного обладнання, що використовується у проекті, що можуть надати товарний кредит.

Держава є основним та кінцевим замовником проектів з енергозбереження, тому державні банки реалізують державну програму з енергозбереження, що на думку автора не є зовсім вірним рішенням. Доступ усіх платоспроможних банків до реалізації програми значно скоротив би тривалість її реалізації та підвищив конкуренцію у цій галузі.

Цілі державної політики у цій галузі регулюються перш за все Законом України «Про енергозбереження» та різноманітними програмами. Але ж доцільним було б, на думку автора, наповнити цей процес більш практичним досвідом, що накопичений у країнах Європи. Держава повинна активніше долучатися до цього процесу, спрощуючи проектне та нормативне регулювання заходів енергозбереження. У ряді країн Європи найчастіше вживаними для вирішення завдання енергозбереження інструментами є податки (чи звільнення від їх виплати), субсидії: у Фінляндії різні ставки податків на споживання енергії залежно від того, яким способом вона була зроблена; у Нідерландах споживання електрики, зробленої в результаті використання поновлюваних джерел енергії, звільнене від податків. У деяких країнах надаються субсидії компаніям, які використовують екологічно чисті види енергії або що здійснює посадки дерев. У Бельгії, Франції, Данії був створений Поновлюваний фонд. Як правило, встановлена фондом процентна ставка нижча, ніж при отриманні позик в інших кредитних організаціях, що рівносильно пільговому кредиту. У ряді країн (Німеччині, Люксембурзі, Нідерландах) застосовується норма прискореної амортизації, яка є правом, що надається підприємствам списувати інвестиції в проекти енергозбереження.

Аналіз свідчить про те, що лише декілька країн Західної Європи займаються законодавчим встановленням показників енергоефективності. Але в деяких країнах використовуються заходи, стимулюючі підвищення енергоефективності в промисловості. До їх числа відносяться: обов'язкові щорічні енергетичні аудити, які є необхідною умовою для виділення урядових субсидій або іншої допомоги в здійсненні заходів по енергозбереженню; складання планів організаційно-технічних заходів по зниженню споживання енергії і звітів по їх реалізації; введення стандартів на окремі види технологічного устаткування. У Німеччині, Греції і Франції застосовуються стандарти для камер згорання палива. У деяких країнах вводяться енергетичні стандарти на двигуни, насоси, вентилятори і компресори; введення сприятливого цінового режиму, грошових дотацій.

Таким чином можна казати, що у сучасних умовах господарювання вітчизняна промисловість вкрай потребує державної підтримки у реалізації енергозберігаючих проектів задля збереження / підвищення конкурентоспроможності на ринках. Кількість банків, що можуть розглянути такі проекти вкрай мала, умови фінансування далекі від оптимальних, строки фінансування не дозволяють впроваджувати комплексні програми з енергозбереження. Ще декілька років тому, коли інвестиційний рейтинг країни був значно вищий, великі українські компанії мали змогу залучати іноземний капітал у ці проекти за

підтримки експортних бюро країн – виробників енергозберігаючого обладнання, але, на жаль, зараз усі ліміти фінансування на вітчизняні компанії закриті. Тож тільки долучення держави та європейських фондів з енергозбереження на прикладі Програми Зеленого фонду для зростання (GGF) дозволить поживити впровадження інвестицій у цю галузь. У свою чергу підприємства повинні бути готові до якісної підготовки та детального обґрунтування цих проектів – за рахунок реалізації проекту, як правило, повинно бути досягнуто мінімум 20% економії на енерговитратах та/або зменшення викидів CO₂. Кредитори обов'язково перевіряють цільове призначення інвестицій, щоб підтвердити, що як мінімум 75% від суми кредиту були використані для фінансування енергозбереження, тому увесь процес реалізації інвестицій повинен бути обов'язково прозорим.

III. Висновки. Автором статті розглянуто проблеми, що виникають у галузі інвестування у енергозберігаючі технології на промислових підприємствах. Виявлено, що окрім макроекономічних труднощів, цьому процесу заважають також: необізнаність менеджменту підприємств можливостям, що виникають після впровадження проектів; відсутність загальновідомого досвіду впровадження цих проектів, що надало б можливість оцінити економічний ефект від енергозбереження; слабка інформаційна та законодавча підтримка інвестицій від державних установ.

Висновки. Автором запропоновано розглянути ряд заходів, що прискорило б впровадження новітніх технологій у галузі енергозбереження, таких як : залучення консалтингових організацій, що спеціалізуються на цих питаннях та фінансуються такими міжнародними установами як Всесвітній банк, У підсумку цієї роботи, можна затверджувати, що оскільки платежі за енергетичні ресурси на промислових підприємствах займають досить велику частку в негативному потоці грошових коштів, а заходи в даній області зазвичай не проводяться, то в ході антикризового управління енергозбереження слід розглядати як один з великих резервів по зниженню ризику настання некерованих криз.

Список використаних джерел:

1. Про енергозбереження : Закон України від 01.07.1994 р. № 74/94-ВР // Проблеми енергозбереження. Національна академія наук України. – 1995. – № 1.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 № 1228-р "Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року"
3. Н.Н. Сергеев Реализация концепции эффективных энергосберегающих проектов на промышленных предприятиях. Вестник АГТУ. Серия: Экономика. 2012г. №2.
4. Діак І.В. Енергозбереження: реалії сьогодення /І.В. Діак// Дзеркало тижня.-№21-2008.- С.9.
5. Сердюк Т.В. Організаційно-економічний механізм енергозбереження в промисловості / Вінницький національний технічний ун-т. – Вінниця : УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2005. – 154 с.
6. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - офіційний сайт Держкомстату України.

Ключові слова: криза, інвестиції, підприємство, енергозбереження, проект, фінансування.

Ключевые слова: кризис, инвестиции, предприятие, энергосбережение, проект, финансирование.

Keywords: crisis, investment, company, energy, project financing.